

le söylendiği sanılan, "Dü İbrâhîm âmr-u be-dâr-ı cihân / Yekî büt-şiken şüd di-ger büt-nişân" şeklindeki beyit ağızdan ağıza yayılmış ve Figânî'ye mal edilmiştir. Ancak Figânî, "Dünyaya iki İbrâhîm geldi, biri put kırdı, öteki put dikti" anlamındaki bu beyti değil, Âşık Çelebi'nin de kaydettiği gibi bir mecliste okunduğunda beyitte geçen "dâr-ı cihân" terkiibindeki "dâr" kelimesinin yerine -ikinci mısra da "put" sözü geçtiği için- "deyr" kelimesinin daha uygun olacağını söylemiş olmalıdır. Çünkü beytin çok daha eski zamanlarda, Gazneli Mahmud devrinde söylenmiş olduğuna dair kayıtlar vardır. Fakat bu beyit yüzünden İbrâhîm Paşa'ya gammazlanan Figânî, İstanbul subaşı tarafından Tahtakale'de yakalanıp iskeleye götürülmüş, önce dövülüp işkence edilmiş, sonra da büyük bir ihtimalle 1532 yılının baharında orada asılmıştır.

Figânî'nin çok genç yaşta öldürülmesi derli toplu eser bırakmasına imkân vermemiştir. Bu sebeple sekiz kaside, 107 gazel ve iki tahmisten oluşan şiirlerinin hiçbir yerde derli toplu bir nüshası bile mevcut değildir. İlk defa Abdülkadir Karahan, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (TY, nr. 1532, vr. 22^b-27^a), Edirne Seli-miye Kitaplığı (Ahmed Bâdî Efendi Kitap-ları, nr. 2208, vr. 91^b-102^a) ve Paris Bib-liothèque Nationale'de (Turc 270, vr. 52^a-58^a) bulunan nüshalarla kendi özel kütüphanesindeki iki nüshayı karşılaştırarak Figânî divançesinin tenkitli basımını hazırlamıştır (bk. bibl.).

Figânî şiir diline hâkim, hayal gücü zengin, atasözleri ve halk deyimlerini

limelere de yer veren, divan edebiyatı-nın izin verdiği ölçüde yeni buluşlara, mazmunlara ve kavramlara sahip bir sanat-kârdır. Çağından başlayarak XIX. yüz-yıl sonlarına kadar birçok şiir mecmua-sında Figânî'nin gazellerine yer verilme-si onun şöhretinin uzun süre devam et-tiğini göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Figânî ve Divançesi (nşr. Abdülkadir Kara-han), İstanbul 1966; Sehi, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 3732, vr. 109^b-110^a; Âşık Çelebi, *Tezkire*, Millet Ktp., Pertev Paşa, nr. 440, vr. 276^a; La-tîfî, *Tezkire*, s. 267-268; Ahdî, *Gülşen-i Şua-râ*, Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 774, vr. 157^a; Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 2377, vr. 208^a; Kınalızâde, *Tezkire*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1451, vr. 165^b; Abdülkadir Karahan, "XVI. Asır Divan Şairlerinden Figanî ve Şiirleri", *TDED*, III/3-4 (1949), s. 389-410; a.mlf., "Trabzonlu Figanî'de Atasözleri ve Deyimler", a.e., XXIII (1981), s. 165-174; Ağah Sırrı Levend, "Figanî ve Divançesi Üzerine", *TDAY Belleten* (1971), s. 271-277; M. Fuad Köprülü, "Figânî", *İA*, IV, 630-631; Hüseyin Ayan, "Figânî, Ramazan Çe-lebi", *TDEA*, III, 224-225.

ABDÜLKADİR KARAHAN

FİGÂNÎ, Baba

(بابا فغانی)

(ö. 925/1519 [?])

Fars edebiyatında

sebk-i Hindî'nin kurucusu sayılan
İranlı şair.

Şiraz'da dünyaya geldi. 925'te (1519) öldüğü sırada altmış yaşını aşkın oldu-ğuna göre 860-865 (1456-1461) yılları arasında doğduğu söylenebilir. Gençli-ğinde baba mesleği olan bıçakçılıkla uğ-raştığından bu sıralarda yazdığı şiirlerde "bıçakçı" anlamına gelen Sekkākî mah-lasını kullandı. Ancak divanında bu mah-lasla yazılmış herhangi bir şiirine rast-lanmaz. Figânî otuz yaşına kadar Şiraz'da yaşadı, daha sonra Horasan'a gitti. Bir süre kaldığı Herat'ta başta Abdur-rahman-ı Câmî olmak üzere bazı şair-lelerle görüşüyse de onlardan beklediği ilgiyi göremedi. Tebriz'e giderek bur-da tanıştığı şairler vasıtasıyla Akkoyun-lu Hükümdarı Sultan Yâkub'un sarayına intisap etti. Sultan Yâkub kendisine "bâ-bâ-yı şuarâ" unvanını verdiği için Figânî nisbesinin yanı sıra Bâbâ lakabı ile de anıldı. Sultan Yâkub'un ölümünden (896/1490) sonra sırasıyla onun oğlu Baysun-gur ile Rüstem, Uğurlu oğlu Ahmed ve Elvend Bey gibi hükümdar ve devlet adamları hakkında methiyeler yazdı. Teb-

riz de bazı karışıklıkların çıkması üzeri-ne Şiraz'a döndü; bir süre burada kaldı, ancak Şah İsmâil'in zuhuru üzerine tek-rar Horasan'a gitti. Bir müddet Ebîverd'-de ikamet ettikten sonra Meşhed'e geç-ti ve oraya yerleşti. 922 (1516) veya 925'-te (1519) burada öldü. Figânî Muhte-şem-i Kâşânî, Örfî-i Şîrâzî, Vahşî-i Bafkî gibi tanınmış şairler üzerinde etkili ol-muştur.

Tezkire yazarları, çok güzel şiirler yaz-dığını belirttikleri Figânî'yi Hâfız-ı Şîrâ-zî'ye benzeterek ona Hâfız-ı Küçek la-kabını verirler. Fakat çok şarap içtiğini, gittiği meyhanelerde alay konusu oldu-ğunu, ömrünün sonlarına doğru ise iç-kiyi terkettiğini kaydederek.

Figânî'nin divanı günümüze ulaşmış olup kaside, terkibibend, terciibend ve gazellerden oluşur. Kasidelerinin çoğu özellikle Hz. Ali, Şîa imamları, Akkoyun-lu hükümdarları Sultan Yâkub, Baysun-gur, Rüstem ile Şah İsmâil hakkındadır. Divan Kemal Methûr Dihlevî (Lahor, ts.) ve Süheylî Hansârî (Tahran 1316 hş.) ta-rafından neşredilmiştir. Hüseyin Âzâd divandan seçtiği bazı şiirleri *Les perles de la couronne, choix de poésies de Baba Feghani* adıyla Fransızca'ya çevir-miştir (Paris 1903).

BİBLİYOGRAFYA :

Emîn Ahmed-i Râzî, *Heft İktâm* (nşr. Cevâd-ı Fâzıl), Tahran 1340 hş., I, 219-220; Sâm Mir-zâ, *Tuḥfe-i Sâmî*, Tahran 1314 hş., s. 101-103; Nûrullah et-Tüsterî, *Mecâlisü'l-mü'mînîn*, Tah-ran 1365 hş., II, 689-692; Lutf Ali Beg, *Âteşke-de* (nşr. Ca'fer-i Şehîdî), Tahran 1337 hş., s. 168; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, II, 651; Browne, *LHP*, IV, 229-230; Nefisî, *Târîḫ-i Naẓm u Neşr*, I, 437-438; a.mlf., "Fighânî", *El²* (İng.), II, 884; Rypka, *HIL*, s. 288-289; Şiblî Nu'mânî, *Şî'rü'l-'Acem*, Tahran 1363 hş., III, 22-25; Safâ, *Edebiyyât*, IV, 411-417; a.mlf., "Bâ-bâ Figânî", *Elr*, III, 291; Fethullah-ı Müctebâî, "Bâbâ Figânî", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, Tahran 1990, s. 53-55; Enâmülhak Kevser, "Bâ-bâ Figânî-yi Şîrâzî: Hâlât-ı Zindeği", *Dâniş*, sy. 19, İslâmâbâd 1989, s. 185-240.

RIZA KURTULUŞ

FÎHÎ MÂ FÎH

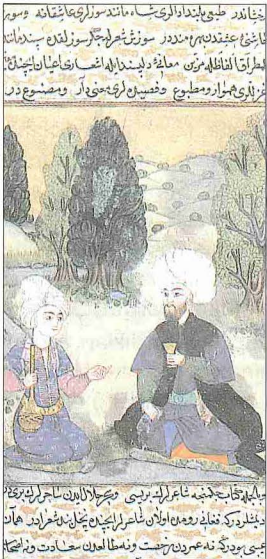
(فیه ما فیه)

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin

(ö. 672/1273)

sohbetlerinden derlenen eseri.

Mevlânâ'nın sağlığında oğlu Sultan Ve-led veya bir başka müridi tarafından kaydedilen sohbetlerinin vefatından son-ra derlenmesinden meydana gelen ese-

Figânî'nin
Âşık Çelebi
tezkiresindeki
minyatürü
(Millet Ktp.,
Ali Emîrî,
Tarih,
nr. 772, vr. 534^a)

rin adı yazma nüshalarında *Esrâr-ı Celîl*, *Esrârü'l-Celâliyye*, *Kitâbü'n-Neşâ'ih li-Celâlidîn*, *Risâle-i Sulâtân Vele* gibi farklı şekillerde belirtilmiştir. Eser sonraki dönemlerde daha çok *Fîhi mâ fih* adıyla tanınmıştır. "İçindekiler içindedir, ondaki ondadır, ne varsa ondadır" gibi anlamlara gelen bu ifadenin, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'sinde yer alan "Kitâbü'n Fîhi mâ fih" ifadesinden mülhem olduğunu söyleyenler de vardır. Eseri neşreden Bedüzzamân Fûrûzanfer, *Meşnevî*'de yer alan, "Yer ve gök nur ile doldu, onların hepsi makâlâtta söylenmiş oldu" mısraındaki (V, beyit 2684) "makâlât" kelimesiyle bu esere işaret edildiğini ileri sürmüştür.

Yazma nüshalarında bölüm sayısı farklılıklar gösteren eser altısı Arapça, diğerleri Farsça olmak üzere yaklaşık yetmiş beş bölümden meydana gelir. Bölümler bir âyet veya hadisin yorumu yahut Mevlânâ'ya sorulan bir soru ile, bazan da güncel bir olaya temasla baş-

lamakta ve konuyla ilgili bilgiler verilmektedir.

Fîhi mâ fih'te âyet ve hadislerin yanı sıra tasavvufî menkıbeler, klasik Şark hikâyeleri, efsaneler, masallar malzeme olarak kullanılmış, Moğollar'ın zulmü dile getirilmiş ve mağlûp olacaklarına işaret edilmiştir. Özellikle vahdet-kesret, zuhûr, tecellî, mutlak varlık, kâinat, felekler, dünya, âhiret, ahlâk, nebî, velî, insân-ı kâmil, seyrü sülûk, yakîn, ilâhî aşk gibi tasavvufî konular hakkında orijinal değerlendirmeler yapılmıştır. Ancak eserin, Mevlevî kültüründeki yeri ve tesiri bakımından *Meşnevî*'nin seviyesine ulaştığı söylenemez.

İlk olarak Tahran (1334 hş.) ve Hindistan'da (1928) basılan *Fîhi mâ fih*'in bu iki baskıya ve altı nüshasına dayanılarak ilmî neşri Bedüzzaman Fûrûzanfer tarafından yapılmıştır (Tahran 1335 hş.; 1362 hş., 5. bs.). Meliha Ülker Anbarcıoğlu bu neşri esas alarak eseri Türkçeye tercüme etmiştir (İstanbul 1958). Abdülbaki Gölpınarlı eseri Türkiye kütüp-

hanelerindeki yazma nüshalarından da faydalananak yeniden tertip etmiş ve Türkçeye çevirmiştir (İstanbul 1959). Gölpınarlı, tercümenin önsözünde düzenlediği metnin tıpkıbasımının yakında yapılacağını söylüyorsa da bu basım gerçekleşmemiştir. Ahmet Awni Konuk'un Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan (nr. 3895) *Fîhi mâ fih* tercümesi Selçuk Eraydın tarafından yayımlanmıştır (İstanbul 1995). Eseri Eva de Vitray Meyerovitch *Le Livre du Dedans* adıyla Fransızca'ya çevirmiştir (Paris 1982).

BİBLİYOGRAFYA :

Mevlânâ, *Kitâb-ı Fîhi mâ fih* (nşr. Bedüzzaman Fûrûzanfer), Tahran 1362 hş.; Safâ, *Edebiyyât*, III, 1206; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, İstanbul 1959, s. 45; a.mlf., *Katalog*, II, 170; Bedüzzaman Fûrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin* (trc. Feridun Nafiz Uzluk), İstanbul 1986, s. 132; Ahmed Awni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi* (haz. Mustafa Tahrallı — Selçuk Eraydın), İstanbul 1988, I, 26; II (1990), s. 139-141; Mehmet Demirci, "Fîhi Mâfih'de Tevhid", *III. Millî Mevlânâ Kongresi Tebliğleri*, Konya 1989, s. 41-46.

MEHMET DEMİRCİ

FİHRİST

(bk. FEHRESE).

el-FİHRİST

(الفهرست)

İbnü'n-Nedîm'in
(ö. 385/995 [?])

İslâm ilim ve kültür tarihinin
en önemli kaynaklarından
olan meşhur eseri
(bk. İBNÜ'N-NEDİM).

FİL

(الفعل)

İnsanın sorumluluğu
ve ilâhî sıfatlarla ilişkisi
açısından kelâm tartışmalarına
konu olan bir terim.

Sözlükte "işlemek, yapmak" anlamına gelen fi'l kökünden türemiş bir isim olup "iş, davranış, eylem" demektir. Terim olarak "mümkünün imkân sahasından çıkarılıp var kılınması" diye tanımlanabilir. Bunun dışında fiil (çoğulu ef'âl) "bir şeyin bir başka şey üzerinde etkili olması, müessirden meydana gelen etki, bir şeyin taşıdığı oluş vasfı, bir müessirin etkisiyle bir varlık üzerinde görünen şey"

Mevlânâ
Celâleddin-i
Rûmî'nin
Fîhi mâ fih
adlı eserinin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Şazeli
Tekkesi, nr. 74)